

MTA NÉPRAJZI KUTATÓINTÉZETE
1014 Budapest, Országház u. 30. 1250 Budapest, Pf.: 29
Tel.: +36-1-224-67-81 fax: +36-1-356-80-58
E-mail: etnologia@etnologia.mta.hu
Honlap: www.etnologia.mta.hu

Beszámoló az MTA Néprajzi Kutatóintézete 2009. évi tudományos tevékenységéről

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- A néprajztudomány alapvető kézikönyve: a nyolckötetes *Magyar Néprajz* sorozat záró: *Táj, nép, történelem. A magyar népi műveltség korszakai* című I.2. kötetének megjelentetése.
- Társadalomnéprajzi változásvizsgálatok földrajzilag és típusaiban eltérő helyi társadalmakban: egyén és közösség, hagyomány és újítás, alkalmazkodási stratégiák a jelen és a közelmúlt átalakuló gazdasági, társadalmi, kulturális folyamataiban.
- Folklórszövegek (mesék, mondák, proverbiumok), a hitvilág, a népi vallásosság jelenségei és szokások gyűjtése, archívumaik bővítése, digitalizálása, elemzése. A 19. századi népköltészeti szövegtörzset vizsgálata. Interdiszciplináris Benedek Elek-konferencia rendezése születésének 150. évfordulója alkalmából.
- Folyamatok a népi kultúra alakulásának történetében: forrásfeltárások, -kiadások, társadalomtörténeti vizsgálatok.
- Modernizációs törekvések és ezekre adott lokális kulturális válaszok etnológiai vizsgálata Szibériában, Mongóliában és Délkelet-Ázsiában

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

- A nyolckötetes *Magyar Néprajz* I.2. *Táj, nép, történelem. A magyar népi műveltség korszakai* című kötetének megjelentetése.

A néprajztudomány alapvető kézikönyvsorozatának a *Magyar Néprajz* utolsó kötetének megjelentetése – amely lezárása egy egyedülálló tudományos szintézisnek, és megkerülhetetlen igazodási pontot jelent a további néprajzi kutatási irányok kijelöléséhez – az intézet kiemelkedően fontos feladata. *Táj, nép, történelem. A magyar népi műveltség korszakai. Magyar Néprajz* I.2. (Budapest, Akadémiai kiadó 2009. 745 pp.) címmel jelent meg a sorozatot záró első kötet második része, időben megelőzve az elsőt. Úttörő vállalkozás a magyar népi műveltség történeti alakulásáról, korszakairól készült összefoglalás, amelynek célja, hogy a történelem menetével párhuzamosan haladva vázolja fel a köznépi társadalom nemzedékről nemzedékre hagyományozódó, egyszerre gazdagodó és fogyatkozó tárgyi, szellemi javainak koronként is eltérő jellegzetességeit. Az őstörténeti hagyatéktól elindulva követi a kulturális javak sorsát az államalapítástól és a kereszténység felvételét követő századokon, a középkor, majd a kora újkor fejlődési szakaszain át a klasszikus kapitalizmus korának végéig, a 20. század derekáig. A kötet a négy korszak kulturális arculatának, újításainak és elhagyott tárgyainak, elavult szavainak felidézésével érzékelteti a köznépi műveltség örökös változását, miközben szem előtt tartja a „keleti hozadék” és az európai műveltségi javak teremtő együttélését és a nagy állandóságot tanúsító elemek, rendszerek máig ható jelentőségét. A kötet felépítése a néprajz tematikáját tükrözi, annak rendszerét

követi, a társadalomszervezeten elkezdve, az anyagi kultúra (gazdálkodás, kézművesség, az életmód) és a folklór (népköltészet, népzene, néptánc) nagy egységeinek történeti alakulásmenetét koronként jellemzi. A köznépi műveltség korokon átívelő történeti áttekintése tanulságokkal szolgálhat a történeti diszciplínák többségének (nyelvtörténet, technikatörténet, társadalom- és művelődéstörténet), de a magyar nép múltja iránt érdeklődő nagyközönség számára is. A kötet főszerkesztője az intézet akadémikus kutatóprofesszora, szerkesztője és a kötet 4 szerzője az intézet kutatója. A könyv megjelenését az NKA 900 eFt-tal támogatta.

– Társadalomnéprajzi változásvizsgálatok földrajzilag és típusaiban eltérő helyi közösségekben

Az intézet Társadalomnéprajzi osztályának kutatói (9 fő) különböző, földrajzilag és típusaiban eltérő helyi társadalmakban elemzik az egyén és a helyi közösség élet- és alkalmazkodási stratégiáit, a közösségszerveződés új formáit, a lokális és etnikai identitás kérdéseit, a helyi politika és a hatalom viszonyát. A lokális társadalmak a gazdasági és társadalmi változásokra eltérő válaszokat adnak, különböző modelleket képviselnek. Az intézet több szálon folytat kutatásokat az (utó)paraszti hagyományok, a gazdálkodási, fennmaradási stratégiák témakörében. 2009-ben a *Paraszti közösségek átalakulása. Értékrendváltás falun a 20. század második felében* című OTKA-pályázat (2005-2008, elszámolás 2009-ben, a támogatás összege négy évre: 8509 eFt) témavezetője *Paraszti hagyomány és kényszermodernizáció. Közelítések a néprajzi változásvizsgálathoz* (Budapest, MTA NKI 2009. 199 pp) címmel összegezte a témában elért kutatási eredményeit. Az intézetben tudományos tanácsadóként dolgozó kutató tiszteletére a tárgyévben ünnepi kötet készült *Élet/út/írások* címmel (Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet – ELTE BTK Néprajzi Intézet, 2009. 433 pp.) többek között 11 intézeti kutató tanulmányával, hangsúlyozva a társadalomnéprajzi jelenkutatás fontosságát a néprajztudományban.

A társadalmi átalakulás következtében a városnéprajzi, a roma és a generációk helyzetét felmérő kutatásoknak napjainkban felértékelődik a jelentősége. A Társadalomnéprajzi osztály egyik munkatársa az erdélyi Gábor román presztízstárgy-gazdaságával kapcsolatos korábbi állomásozó antropológiai terepmunkájának tapasztalatait összegzi, értelmezi, kutatási eredményeit publikálja tanulmányok formájában OTKA-pályázat támogatásával. Az etnicitás megkonstruálásával és materializálásával foglalkozó angol nyelvű írása a tárgyévben jelent meg a *Social Anthropology* egyik számában.

Az intézeti jelenkutatásnak része a társadalmi érintkezés formáinak, az igényvilág alakulásának, a mindennapok szokásvilágának, az életmódnak, az identitástudat hétköznapi megnyilvánulásainak vizsgálata. Az intézet *Documentatio Ethnographica* sorozatának legújabb köteteként, az NKA támogatásával látott napvilágot a *Tiszta sorok. Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról* (Budapest, L'Harmattan – Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény – MTA Néprajzi Kutatóintézete 2009. 332 pp) című tanulmánykötet, amelynek szerkesztője mellett négy tanulmány szerzője is az intézet munkatársa. Az előző évben rendezett interdiszciplináris konferencia előadásai tanulmányra bővülve a tisztaság és jól ápoltság fogalmának változásával, a hagyományos paraszti testápolás eszközkészletének és gyakorlatának 20. századi felbomlásával, átalakulásával, a tiszta/piszkos kulturális dichotómiájának vizsgálatával foglalkoznak.

A 20-21. század fordulójának demográfiai folyamatai, a népesség korösszetételének változása, a várható életkor kitolódása, az időskorúak számának növekedése kiemelten szükségessé teszi a nemzedékek egymás közötti viszonyának, az öregek társadalomban elfoglalt helyének, kapcsolattrendszerének vizsgálatát, az idősgondozás családi és intézményes modelljeinek kutatását, többek között a migránsok szerepének feltárását az öregek szociális ellátó rendszerében. A tárgyévben sikeresen védte meg az *Öregek társadalomnéprajzi vizsgálata* című PhD-disszertációját az intézet korábbi fiatal kutatói ösztöndíjasa.

Az intézet kiemelten fontos kutatási területként kezeli a 20. század második felében a szocializmus gazdasági-társadalmi viszonyai között, majd a rendszerváltozás és az európai uniós csatlakozás nyomán lezajló folyamatok bemutatását, hatásuk értelmező elemzését. Ezt bizonyítja a tárgyévben felvett két fiatal kutatói ösztöndíjas kiválasztása. Egyikük kutatásának középpontjában a paraszti társadalom 1945 utáni életformaváltásának mikrotörténeti elemzése áll. A vizsgálat helyszínéül szolgáló – Tiszapalkonya és Tiszakeszi – olyan urbanizálódó falvak, amelyek a szocialista iparosítás kiemelt fontosságú központja, az egykori Leninváros, ma Tiszaújváros vonzáskörzetébe tartoznak, a város vidékeként értelmezhetőek. A két falu párhuzamos vizsgálatával lehetőség nyílik a város és a hozzá kapcsolódó ipar „katalizátor” szerepének feltárására, a kisugárzás és a fogadásbeli fáziseltolódások elemzésére. Másikuk intenzív terepmunkája a gyimesiek ökológiai tudásának, növényzetismeretének, a hagyományos helyi tájhasználat feltárását szolgálja, illetve az EU-csatlakozás nyomán jelentkező újfajta szabályozások, követelmények hatását követi nyomon a hagyományos tájhasználat átalakulásában, a gyimesi tejtermelő gazdálkodás, a kaszáló- és legelőkezelés változásában.

A kutatóintézet kiemelt témaként kezeli a nagyvárosi életmód, a városi kultúra kutatását. 2009-ben elkészült a tudomány szak városnéprajzi vizsgálatainak összefogását célzó kutatási koncepció, amely a városkutatás előzményeinek, elvi és módszertani felvetéseinek összegzése mellett felvázolja a kutatás lehetséges közös irányait. Két kutató is Pesterzsébet mikroközösségeiben végez terepmunkát. Egyikük a társadalmi mobilitás modelljeit vizsgálja egyéni- és családi életutak elemzésén keresztül, illetve a különböző kulturális háttérű és értékrendű csoportok, civil szerveződések integrációs lehetőségeit, beágyazottságukat a helyi társadalomban több időmetszetben. Másikuk, a kutatóhelyre 2009-ben felvett, a középgenerációt erősítő, a fokozattal rendelkezők korösszetételét javító munkatársa a jelenkori városnéprajzi kutatások keretén belül a városi táplálkozást kutatja egy pesterzsébeti lakókörnyezetben. Célja az ünnepi és hétköznapi étkezési szokások felmérésével, a táplálkozás objektív, jól körülhatárolható kérdéseinek a segítségével a városi szegénység, az elszegényedési folyamat hátterének feltérképezése.

A magyar népi kultúra régióinak számítógépes vizsgálata kutatási témában az intézmény igazgatóhelyettese sikeresen megvédte *A magyar népi kultúra regionális struktúrája a Magyar Néprajzi Atlasz számítógépes feldolgozása fényében* című akadémiai doktori értekezését. A kutatási téma fontosságát jelzi, hogy az MTA I. osztálya 2009-ben a Tudomány napja alkalmából *Regionális néprajzi kutatások a Kárpát-medencében* címmel rendezett konferenciát. A rendezvényen a doktori disszertáció szerzője *A magyar kulturális régiók a Kárpát-medencében* címmel, a kutatóintézet vezetője pedig *Kalotaszeg mint magyar „identitásrégió”* címmel tartott előadást. Mindketten előadói voltak a SIEF Etnokartográfiai Munkacsoportjának 2009-ben tartott 16. nemzetközi tanácskozásának.

Az intézet igazgatója a Történeti-néprajzi osztály vezetőjével együtt több mint egy évtizede kutatja az erdélyi Kalotaszeg és tágabb vidéke társadalmát, és választott terepükön a regionális struktúra és identitás szerveződésének történeti és jelenkori vizsgálatát végzik.

– Interdiszciplináris Benedek Elek-konferencia rendezése

2009-ben, Benedek Elek születésének 150., halálának 80., valamint legjelesebb magyarországi kutatója, az intézet egykori munkatársa, Kovács Ágnes születésének 90. évfordulója alkalmából az intézet Folklór osztálya nemzetközi emlékülést rendezett a Petőfi Irodalmi Múzeummal együttműködve, a múzeum *„Egyszer volt, hol nem volt...”* című kiállításához kapcsolódóan. Az emlékvénben Benedek Elek szerteágazó pályájának bemutatására számos kisebb-nagyobb rendezvényre került sor, az akadémiai kutatóintézet a gazdag kínálatához a folklorisztikában aktuálissá vált textológiai problémák vizsgálatával

kívánt hozzájárulni. A Folklór osztály évi rendszerességgel szervezett *Folklór a magyar művelődéstörténetben* című konferencia-sorozatának rendezvényein eredményes gyakorlattá vált a tudományközi együttműködés. Ezúttal is több tudományszak képviselőinek részvétele gazdagította az emlékülést. A kutatók Benedek Eleknek, valamint kor-, és pályatársainak (Arany László, Tiboldi István, Móricz Zsigmond) az irodalmi és folklór műfajokból, műfordításokból, történeti ismereteket terjesztő, olvasó- és tankönyvi anyagából, ponyvákából és kalendáriumokból álló, eddig keveset fel nem tárt hagyatékaiból merítették előadásaik anyagát. Nagy érdeklődésre tartottak számot az új forrásokat bevonó, a művészi műfajokon túl tekintetbe vett hivatalos iratokra, levelekre, szerkesztői üzenetekre, meghívókra vonatkozó feldolgozások. Több előadó foglalkozott a textualizáció és autenticitás összefüggéseivel, a hagyomány utólagos megkonstruálásával, a 19-20. századi folklórgyűjtések hitelességi problémáival, amelyek végigkísérik a sajtó alá rendezés elveinek kialakulási folyamatát itthon és külföldön. A rendezvény 27 hazai és határon túli előadója és szekcióvezetője között volt az intézet 11 kutatója. Az előadások – amelyek méltán számot tarthatnak nem csak a folkloristák, hanem az irodalomtörténészek, valamint a pedagógia- és a könyvtártudomány művelőinek figyelmére, akárcsak az óvodapedagógusok, tanítók, tanárok érdeklődésére, tanulmánykötetbe szerkesztve fognak megjelenni.

– Folklórszövegek (mesék, mondák, proverbiumok), a hitvilág, a népi vallásosság jelenségei és szokások gyűjtése, archívumaik bővítése, digitalizálása, elemzése. A 19. századi népköltészeti szövegtankönyv vizsgálata.

A *Folklór a magyar művelődéstörténetben* címen tartott tudományközi konferencia-sorozat előadásaiból szerkesztett tanulmánykötetek sora az NKA kiadási támogatásának köszönhetően 2009-ben a *Folklór és zene* kötettel gazdagodott (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009. 517 pp), szerkesztője és 28 tanulmányból 10-nek szerzője intézeti kutató.

A tárgyévben jelent meg a Folklór osztály vezetőjének rendkívül adatgazdag összeállítása *Szólások és közmondások* címmel. (Budapest: Osiris, 2009. 1461 pp.) A sok év munkáját összegző, monumentális kiadvány a történeti gyűjtemények, a fontosabb nyelvészeti és néprajzi folyóiratok anyagának feldolgozásával készült. A szerző a változatok, értelmezések, műfaji megjelölések, a szépirodalomban fellelhető használataik közlésével együtt tette közzé szólásgyűjteményét. A nagy közönségérdeklődésre való tekintettel a munka rövidített változata a kiadó Diákszótár sorozatában is megjelent (Budapest, Osiris Kiadó 2009. 744. pp). Az intézet egykori munkatársa, Istvánovits Márton hagyatékából előkerült, a kaukázusi népek körében gyűjtött narratívákból *Nartok. Kaukázusi hősi mondák* címmel jelent meg válogatás a kutatóhely folkloristáinak szöveggondozásában és sorozatszerkesztésében.

A magyar nyelvterület nagy táji prózaepikai műfajai kutatásának témakörében, a szilágysági tréfás történetek, a bodrogi népi elbeszélések és a Hunyad megyei mondák gyűjteményei mellett a tárgyévben gazdag mondakörpusz jelent meg a Magyar Népköltészet Tára IX. köteteként *Csinódi népköltészet. Az Úz völgyi csángók folklórhagyományai* címmel (Budapest, 2009. Balassi Kiadó 546 p. + 24 t.)

Az MTA I. osztályának Vikár Béla-emlékülésén számolt be az intézet folklorista kutatója az MTA Kézirattár Vikár-hagyatékában őrzött személyes dokumentumok, levelezések feldolgozása során feltárt eddig publikálatlan 19. századi folklórszövegekről.

Az egyik szövegfolklorista kutató *A népmese az 1840-es évek magyar irodalmában* címmel sikeres munkahelyi védés után 2009-ben benyújtotta PhD-disszertációját.

– Folyamatok a népi kultúra alakulásának történetében: forrásfeltárások, -kiadások, társadalomtörténeti vizsgálatok.

A Köznépi textilkultúra a közgazdasági és művelődési változások tükrében 1850-1950. (2006-2011, 8100 eFt) című intézeti OTKA-program keretében a kutatás témavezetője a polgárosodást elősegítő tényezők között az innovációk: a vasút megjelenésével a piac változását, a varrógép megjelenésével az öltözet-előállításának és a divatkövetés lehetőségének alakulását követte nyomon publikációiban. A művelődési lehetőségek kitágulásában pedig az olcsókönyvtárak és mozi szerepét elemezte egy parasztéletrajz alapján. A városiasodást késleltető tényezők között a népművészeti témájú törekvések mozgalommá válásának kezdeteit vázolta fel.

A Történeti-néprajzi osztály vezetője évek óta teszi közzé kutatási eredményeit előadásaiban és publikációiban a nemzeti viselet kimunkálásának Kelet-Közép Európa újkori monarchiáiban lejátszódott folyamatáról, az MTA román-magyar egyezményes cserekapcsolatának köszönhetően 2009-ben a román királyság példájának kimunkálására kerülhetett sor.

A Szőlőhegyi közösségek működésének változása a 17–19. század folyamán a Dunántúlon című témában elkészült a *Szőlőhegyek történetének forrásai* című forráskiadvány sorozat 5. kötetének kiadásra előkészített kézírata: *Hegytörvények és szőlőtelepítő levelek Somogy vármegyéből 1732–1847.* (2,5 ív szerzői szöveg+ 10 ív forrásszöveg) címmel.

Tanulmányok születtek a burgenlandi szakrális emlékek gyűjtéseinek feldolgozásából, valamint az Esztergomi Prímási Levéltár egyházlátogatásaiból 5,5 ív fordítás készült el publikálásra.

A Budapesti Történeti Múzeumban 2009. október 31-én megnyílt „*Kálvin hagyománya – Református kulturális örökség a Duna mentén*” című kiállításnak két kurátora is az intézet kutatója, akik meghatározó szerepet vállaltak a kiállítást előkészítő kutatásokban. A kiállítás rendkívül gazdag katalógusának szerzői, egyikük pedig szerkesztője is, aki 2009-ben sikeresen megvédte *Egyház és közösség a koraiújkorban a Küüllői Református Egyházmegye iratainak tükrében (17-18. sz.)* című PhD értekezését.

- Modernizációs törekvések és ezekre adott lokális kulturális válaszok etnológiai vizsgálata Szibériában, Mongóliában és Délkelet-Ázsiában

A modernizációs törekvések hatásait Szibériában, Mongóliában és Délkelet-Ázsiában két éve a CNRS Groupe Sociétés, Religions, Laïcités kutatóhellyel együttműködve végzik az intézet etnológusai. Ez a szerteágazó kutatás életformák, a társadalom szerveződésének átalakulását, a változásokban a képzetrendszerek szerepét dolgozza fel különböző népek körében végzett terepkutatások alapján. A kutatásban résztvevők vizsgálják a poszt-szovjet időszakban a térségben kialakult új társadalmi-, kulturális- és gazdasági-rendszereket és a modernizáció generálta konfliktusokat. Kutatásaikat egy olyan területen végzik, amely mindig is a magyar etnológiai kutatás középpontjában állt, ugyanakkor a térség a nemzetközi gazdaság számára is folyamatosan felértékelődik. Publikációik nyomán megismerhető válik az az értékrend, kultúra, gondolkodásmód, amely az itt élő, a globalizált világhoz most kapcsolódó társadalmak – a burjátok, evenkik, kazakok, kirgizek, mongolok –, illetve Kína, Vietnam e területen élő kisebbségeinek sajátja.

Az *Uráli Mitológiai Enciklopédia* kézikönyvsorozat – amely a nyelvokon népek hitvilágának többkötetesre tervezett szótárszerű feldolgozása – számára 2009-ben elkészült a *Selkup Mythology* angol fordítása. A nemzetközi együttműködésben készülő sorozat egyik főszerkesztője az intézet tudományos tanácsadó kutatója, a kutatási projektbe a nganaszan mitológia vizsgálatához szükséges szövegkorpusz feltárásával és rendszerezésével egy fiatal kutatói ösztöndíjas is bekapcsolódott.

Az Etnológia Osztály vezetője magyarországi (varsányi) és kelet-afrikai (kenyai) terepmunka szolgáltatotta alapanyagra építve azt vizsgálja, hogy a félperifériára és a perifériára került térségekben hogyan alakul az élelmiszertermelők társadalmi helyzete a jelenkorban.

Az intézet munkatársa a témavezetője a Magyar-Mongol Nyelvjárás és Népi Műveltség Kutató Expedíció – kutatási programnak, amelynek célja rendszeres terepmunkával feltárni, dokumentálni az Észak- és Nyugat-Mongóliában élő népcsoportok nyelvjárásait, hagyományos műveltségük élő elemeit, anyagi és szellemi kultúrájukat, vallási hiedelmeiket, szokásaikat. A kutató ugyancsak részt vesz abban a nemzetközi együttműködésben külföldi forrásból támogatott projektben, amelynek legfontosabb célkitűzése a tibeto-mongol buddhizmus, a mongol és tibeti történelem és kultúrtörténet témakörében született források, ritka kéziratok, fanyomatok felkutatása, digitális archiválása és esetleges faximile kiadása.

Az Etnológiai osztály főmunkatársa, akinek kutatási területe Délkelet-Ázsia néprajza, különös tekintettel az egykori francia Indokína hegyi törzseinek kultúráira és vallására és az elmúlt években több alkalommal végzett állomásozó terepmunkát Vietnamban, egy hegyi törzsnél, a brúknál, 2009-ben *Mentalitás, vallás és társadalmi gyakorlat a vietnami brúknál* címmel akadémiai doktori értekezést nyújtott be.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az Európai Unió keretén belül is a nemzeti kultúra ápolása alapvetően nemzeti feladat és prioritás. Ennek szellemében az Intézet igyekszik kutatásait, publikációit nem csak a saját tudomány szakmájával, hanem a társ- és rokontudományok képviselőivel, sőt a tágabb érdeklődő közönséggel megismertetni, ezt szolgálják a könyvbemutatók, akárcsak az *Etnológiai Műhely* előadássorozat, amelynek keretében a munkatársak rendre beszámolnak legújabb tereptapasztalataikról, kutatási eredményeikről, illetve az intézethez érkező vendégek tartanak előadást. 2009-ben az előadássorozatnak 11 előadójából 5 volt külföldi. Közülük két francia kutató az MTA Néprajzi Kutatóintézete és a francia CNRS Groupe Sociétés, Religions, Laïcités laboratóriuma közös *Modernizáció szocialista és poszt-szocialista ázsiai országokban: helyi válaszok a kihívásra* elnevezésű (2008-2009) kutatási programjának keretében érkezett az intézménybe. Különösen nagy érdeklődés kísérte az intézeti tagokon kívül is a néprajztudomány akadémikusának a műhelysorozatban *A kereszt jele a protestánsoknál* című előadását.

Az Intézet könyvtárának könyv és CD állománya 2009-ben 304 tétellel gyarapodott és 125 tétel külföldi és magyar folyóirattal. A könyvtár állománya a beszámolási év végén 42.848 leltári egység (könyv, folyóirat, különnyomat, CD, térkép stb.) volt, a könyvtár cserepartnerének száma 160. Cserébe, tiszteletpéldányként, ajándékként, (konferenciákon, könyvgyűjtő akciók során) 1200 kötetet adott át az intézet kiadványaiból. A könyvforgalom (kölcsonzés, visszavétel, helyben olvasás) becsült értéke 2200 kötet.

Az intézet munkatársai 2 nemzetközi konferenciát szerveztek. Az intézet kutatója, aki három éve György Ránki Hungarian Chair vendégprofesszorként tanított Bloomingtonban, *Landscape, Environment and Society - Past and Present Environmental Issues in Hungary* címmel kétnapos konferenciát szervezett 15 előadóval, közülük 5 Magyarországról érkezett, 10 pedig amerikai illetve kanadai volt. A másik nemzetközi konferenciára *From Hungarian Ethnography to European Ethnology and Social and Cultural Anthropology* címmel a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékén került sor. Az intézet munkatársa 4 éves Európai Unió pályázati (PECS-Ethno in Marie Curie Actions) támogatást nyert el a tanszék számára. A pályázat záró-konferenciáján mindazok a külföldi oktatók (16 fő) előadást tartottak, akik a 4 éves programban részt vettek, továbbá néhány kiemelkedő diák, akiket a program keretében képeztek.

Öt vezető kutató is előadója volt a 2009-ben Magyarországon *Past and Present Stereotypes – Ethnological, Anthropological Perspectives* címmel rendezett 10. Finn – Magyar Néprajzi Szimpóziumnak.

Az intézet munkatársa 2009 novemberétől a HAESF, Senior Leaders and Scholars Fellowship 12 hónapos ösztöndíjával Bloomingtonban (Indiana University) dolgozik, egy másik kutató Visiting Scholar beosztásban ugyancsak itt végezte kutatásait a *Self-image, Self-representation and "Heritage Institutions" – Research on the Institutional Network of Hungarian Ethnic Communities in the US* elnevezésű program keretében. Ugyancsak Visiting Scholar státuszban egy évig kutatót Cambridge-ban az európai korai etnográfia/antropológia (vizuális és textuális) recepciója témában az Etnológiai osztály egyik főmunkatársa.

Az egyik etnológus a 'Power and Emotion in Russia' elnevezésű témában nemzetközi együttműködésben (a Cambridge University Social Anthropology tanszékének és a szentpétervári Centre for Independent Social Research egy-egy kutatójával) és anyagi támogatásával (Wenner-Gren Alapítvány) végzi munkáját, másik, 'Loosing Culture, Evenki in Russia' címet viselő projektjét pedig az UNESCO Keizo Obuchi ösztöndíja támogatja

Az Intézet Délkelet-Ázsiában kutató etnológusa képviseli a Magyar Tudományos Akadémiát a francia kezdeményezésre 2007-ben alakult European Consortium of Asian Field Studies (ECAFS) nevű szervezetben. Az eredetileg 8 európai ország 30 Ázsia-kutató intézménye (akadémia, egyetem, kutatóintézet, múzeum, tudós társaság), illetve társult tagként további 11 ázsiai tudományos intézmény részvételével megalakult szervezet elsődleges célja az FP 7 EU program szellemében az egységes európai kutatási infrastruktúra kialakítása az Ázsiában végzett kutatásokhoz. Összesen 21 pán-európai kutatócentrum jött létre, amelyek fenntartásáért immár nemcsak az érintett országok kormányai, hanem az EU is felelős.

Az intézet tudományos tanácsadó kutatóját 2009-ben újraválasztották az International Society for Shamanistic Research elnöki posztjára.

Több kutató volt rendezője jelentős kulturális eseménynek, kiállításnak Magyarországon, illetve külföldön, például *A Weekend of Hungarian Culture in Bloomington* rendezvénynek, amely koncerteket, táncházat, néptánc-tanfolyamot, nyilvános előadást foglalt magába. Az egyik Belső-Ázsiában terepmunkát végző etnológus a gyűjtőútjain készített fényképekből rendezett fotókiállítást az MTA Társadalomkutató Központ Jakobinus Termében.

13 kutató végez rendszeres oktatási tevékenységet a hazai felsőoktatásban (az ELTE Tárgyi Néprajz-, Kulturális Antropológia-, Belső-Ázsia és Finnugor tanszékein, a pécsi TE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszékén, a Balassi Intézet Hungarológia Tagozatán, a Corvinus Egyetem International Study Programjában, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizualis Antropológia Intézetében, a Sárospataki Református Teológián, az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán). 7 intézeti kutató oktatott különböző doktori iskolákban és az intézmény akadémikus kutatóprofesszora vezeti az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszékén folyó *Európai Etnológia* PhD programját. Az intézeti munkatársak gyakran tartanak vendégelőadásokat külföldi egyetemeken, 2009-ben 5-en vettek részt külföldi egyetemeken oktatási programjaiban. Az intézet egyik főmunkatársa 2006-2009 között mint Visiting György Ránki Hungarian Chair Professor tanított Bloomingtonban.

2009-ben az intézet igazgatóhelyettese védte meg akadémiai doktori disszertációját, egy másik munkatárs pedig benyújtotta. Két korábbi fiatal kutatói ösztöndíjas szerezte meg a PhD fokozatot.

A néprajzi kutatás sajátossága a terepmunka, az intézet munkatársai 696 napot töltöttek 2009-ben terepen, elsősorban hazai és határon túli magyar nyelvterületeken, ezen kívül szibériai, kaukázusi népek körében, valamint Kínában és Mongóliában.

Az intézetnek 2009-ben 8 országgal volt akadémia cserekapcsolata. A *Román TA*-val kötött két különböző egyezmény keretében működő kapcsolat volt a legintenzívebb, összesen 4 kutató (11 hét) utazott ki és 2 fő (4 hét) érkezett. Az egyezmény a résztvevő kutatók számára rendszeres terepmunka, illetve könyvtári, levéltári kutatási lehetőséget biztosít. Figyelmet érdemelnek továbbá a hagyományosan jól működő *francia, lengyel és észt*

kapcsolatok is. A Bilaterális és TéT kapcsolatok keretében összesen 14 kolléga utazott 12 országba 42 hét időtartamban és 9 vendég érkezett összesen 27 hétre.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

Korábban elnyert OTKA-pályázatok intézeti témavezetéssel (eredményeik bemutatása I. pontban):

- Köznépi textilkultúra a közgazdasági és művelődési változások tükrében (1850-1950). Témaszám: K 60316, futamidő 2006-2011. 8100 eFt, évi szerződésállomány: 2450 eFt
- Paraszti közösségek átalakulása. Értékrendváltás falun a 20. század második felében. Témaszám: T 048432, futamidő 2005-2008, lezárás, elszámolás 2009-ben, 8509 eFt

2009-ben megkezdett OTKA-projektek:

- Tárgyi kultúra, etnikai identitás és a különbség politikája az erdélyi gábor romák között. Témaszám: 77944, futamidő 2009-2012, 6433 eFt, évi szerződésállomány: 2670 eFt. A kutatás célja az erdélyi gábor romák presztízstárgy-gazdaságával kapcsolatos antropológiai terepmunka gyűjtési tapasztalatainak értelmezése tanulmányok formájában, a futamidő végén pedig tematikus monográfiában.
- Egyenlőségi viszonyok hierarchikus kapcsolódások. Témaszám: PD 76045, futamidő 2009-2012. 18593 eFt évi szerződésállomány: 3636 eFt. A projekt célja az interetnikus kapcsolatrendszerek kommunikációs stratégiáinak modellezése a füvespuszta és tajga határán a Bajkál-tó környékén élő evenkik és burjátok példáján.

NKA könyvkiadási pályázatok :

- *Folklór és zene.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009. 517 pp), az intézet *Folklór a magyar művelődéstörténetben* címen tartott tudományos konferencia-sorozat előadásaiból szerkesztett tanulmánykötetének 28 tanulmányából 10-nek szerzője intézeti kutató. 600 eFt Témaszám: 1912/0430
- *Őrtilosi hiedelmek és mondák.* Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet 244 pp. Az intézet *Folklór Archivum* című sorozatának 21. köteteként jelent meg az 1960-as évek végzett őrtilosi néphit gyűjtés anyaga. 400 eFt Témaszám: 1912/0431

Magyar Digitális Képkönyvtár-projekt (2008 szeptember – 2009 április, szerződésállomány: 1800 eFt)

A program célja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában és hat akadémiai kutatóintézetben felhalmozott értékes és sokrétű képanyag egységes rendszerbe foglalása, feldolgozása és széles körben az érdeklődők rendelkezésre bocsátása. Az MTA Néprajzi Kutatóintézet vállalásán felül összesen 806 db fényképpel járult hozzá az archívum létrehozásához. A leadott képanyag jól reprezentálja az intézetben folyó tudományos munkát, a belső-, közép- és délkelet-ázsiai népi vallásosság témakörétől a hazai gyűjtőmunkán át egészen az amerikai magyarok között végzett kutatásokig.

Complex Digital Documentation and Preservation of Rare Mongolian and Tibetan Manuscripts and Xylographs (UNESCO Témaszám: 17843/2009, 3615 eFt)

A program elsősorban a tibeto-mongol buddhizmus, a mongol és tibeti történelem és kultúrtörténet témakörében született források, ritka kéziratok, fanyomatok felkutatását, digitális archiválását és esetleges faximile kiadását célozza. A gyakran igen rossz állapotban lévő anyagok általában kevéssé, vagy egyáltalán nem ismertek a nemzetközi tudományos közvélemény előtt, így archiválásuk egyrészt megőrzésüket célozza, másrészt digitális formában könnyebben hozzáférhetővé és kutathatóvá tehetők a mongolisztikai és tibetológiai kutatások számára is. Jelen program egy korábbi (2004-2005) UNESCO program folytatása. Most várhatóan két újabb kötetben összesen hat ritka mű faximile kiadása valósulhat meg.

A „European Consortium of Asian Field Studies” páneurópai konzorcium tagjai közül 6 nemzetközi résztvevővel közösen megpályázott *Integrating and Developing European Asian Studies* (IDEAS) projekt keretében 30.000 eurót nyert el az MTA NKI. A projekt futamideje 30 hónap, célja az európai Ázsia-kutatások felmérése és koordinálása, amelynek részeként a NKI feladata a volt kelet-európai térség Ázsia-kutatásának felmérése és az eredmények tudományos publikáció formájában való közzététele.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

1. Paládi-Kovács Attila (főszerk.) – Flórián Mária (szerk.): *Táj, nép, történelem I.2. A magyar népi műveltség korszakai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009. 745 pp. /Magyar néprajz/

2. Flórián Mária: „*A nép követte a szabást*” *Folyamatok a magyar parasztok öltözködésének alakulásában 17-19. századi viselettörténeti adatok tükrében*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009. 180 pp. /Néprajzi Tanulmányok/

3. Hoppál Mihály: *Szamani Eurazjatyccy*. (Translation Agnieszka Barcsewska) Warszawa: Iskry, 2009. 304pp.

4. Hoppál Mihály (főszerk.) – Berta Péter (szerk.): *Ethno-lore*. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve XXVI. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet, 2009. 369 pp.

5. Juhász Katalin (szerk.): *Tiszta sorok. Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról*. Budapest: L'Harmattan – Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény – MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2009. 332 p. /Documentatio Ethnographica 25./

6. Magyar Zoltán: *Csinódi népköltészet. Az Úz völgyi csángók folklórhagyományja*. Budapest: Balassi Kiadó, 2009. 546 pp. + 24 t. /Népköltészet Tára IX./

7. Magyar Zoltán: *Szilágysági dekameron. Szilágysámsoni tréfás népi elbeszélések*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2009. 220 pp. + 24 t.

8. Szemerényi Ágnes (szerk.): *Folklór és zene*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009. 517 pp.

9. Szemerényi Ágnes: *Szólások és közmondások*. Budapest: Osiris, 2009. 1461 pp. /A Magyar Nyelv Kézikönyvtára/

10. Szilágyi Miklós: *Paraszti hagyomány és kényszermodernizáció – Közelítések a néprajzi változásvizsgálathoz*. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2009. 199 pp.

11. Bali János – Turai Tünde (szerk.): *Élet/út/írások. Szilágyi Miklós tiszteletére*. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet – ELTE BTK Néprajzi Intézet. 2009. 433 pp.

12. Andrásfalvy Bertalan – Vargyas Gábor: *Antropogén ökológiai változások a Kárpát-medencében. A Kárpát-medence felszínének változása a földhasználat és az életmód változásának következtében*. A szerkesztők munkatársai: Farkas Judit – Máté Gábor. Budapest: L'Harmattan – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, 2009. 346 pp.

13. Farbak Péter – Kiss Réka (szerk.): *Kálvin hagyományja. Református kulturális örökség a Duna mentén*. Kiállítási katalógus. Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 2009. 472 pp.

14. Berta Péter: Materialising ethnicity: Commodity fetishism and symbolic re-creation of objects among the Gabor Roma (Romania). *Social Anthropology*, 2009. 17(2): 184-197.
15. Sántha István: "Bright Future?" The Knowledge, Practices and Strategies of the Young People in a South Siberian Evenki Village. Guest editor Aimar Ventsel, *Folklore* 41. *Generation P in the Tundra: Youth in Siberia*. Tartu 2009: 163-189.
16. Balogh Balázs: Egy férfigeneráció sorsa Tápon a téeszésítéstől napjainkig. In Hoppál Mihály (főszerk.) – Berta Péter (szerk.): *Ethno-lore*. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve. XXVI. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet, 2009. 289-326.
17. Borsos Balázs: A Magyar Néprajzi Atlasz virtuális 11. kötete. Néprajzi, földrajzi és nyelvjárási tagolódási térképek. In Hoppál Mihály (főszerk.) – Berta Péter (szerk.): *Ethno-lore*. Ethno-lore. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve. XXVI. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézet, 265-287.
18. Szilágyi Zsolt: Is the Post-Communist Transition Over? Economic and Social Factors Influencing the Mongolian Democratisation Process. In Krisztián Csaplár-Degovics – Miklós Mitrovits – Csaba Zahorán (eds.): 1989: Revolution, Transition and Political Change. The Post-Communist Transformation in Eastern Europe. Ed.by: OEZ-Berlin Verlag 2009. 109-134.
19. Turai Tünde: Towards nuclear family? In Fauve-Chamoux, Antoinette – Bolovan, Ioan (eds): *Families in Europe between the 19th and the 21st Centuries. From the Traditional Model to Contemporary* Cluj-Napoca: PACS. 2009. 155-166.
20. Hoppál Mihály – Somfai Kara Dávid – Sipos János: Ominaan – A Revitalized Daur Shamanic Ritual from Hailar. *Shaman*, 17. 141-169.